

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

คนส่วนใหญ่คิดกันว่า การทำความดีหรือที่นิยมเรียกว่าการสร้างบารมีของคนเรานั้น ย่อมจะมีปัญหาและอุปสรรคต่างๆ มาขัดขวางปิดกั้น สิ่งที่มาขัดขวางหรือเป็นอุปสรรคต่อการทำความดี หรือการสร้างบารมีมิให้สำเร็จนั้น บางคนเรียกว่า “ดวง” บ้าง “พรหมลิขิต” บ้าง “ชะตากรรม” บ้าง “เวรกรรมเก่า” บ้าง อันที่จริงแล้ว ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “มาร” ซึ่งเป็นสิ่งที่จะคอยติดตามรบกวนผูกมัดรั้งคร่อมจำจิตของบุคคล ให้ตกอยู่ภายใต้อำนาจของตน คอยหาโอกาส ขัดขวาง ตัตรอนล้างผลาญ ให้บุคคลคลาดเคลื่อนปราศจากคุณงามความดีและผลคือที่หมายอัน ประเสริฐหรือประสบกับความหายนะทั้งหลายมารปรากฏขึ้นได้ใน ๒ ลักษณะ คือลักษณะที่เป็น รูปธรรมซึ่งอาจมาในรูปของสัตว์บุคคลที่พึงมองเห็นหรือกำหนดหมายรู้ได้ด้วยรูปร่าง ลักษณะ กิริยาอาการ ทำทางได้อย่างหนึ่งและลักษณะที่เป็นนามธรรมที่ไม่สามารถมองเห็น หรือกำหนดหมายรู้ได้ด้วยตัวตน รูปร่างลักษณะ กิริยาทำทาง เป็นเจตสิกฝ่ายอกุศลธรรมที่แอบแฝงอาศัยจิตเกิดขึ้นเรียกโดยชื่อว่า “กิเลส(กิเลสมาร)” อันเป็นต้นมูลแห่งอกุศลทั้งหลายมีราคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น มีพุทธพจน์ที่ตรัสยืนยันเกี่ยวกับการทำดีและทำความว่าเป็นสิ่งที่บางคนทำได้ยากลำบากแต่ในบางคนนั้น เป็นสิ่งที่ทำได้ง่าย ดังพุทธพจน์ว่า “กรรมดี คนดีทำได้ง่ายกรรมดี คนชั่วทำได้ยากกรรมชั่วคนชั่วทำได้ง่ายกรรมชั่ว พระอริยะทั้งหลายทำได้ยาก”^๑ และว่า “กรรมที่ไม่ดี และไม่มีประโยชน์แก่ตน ทำได้ง่าย ส่วนกรรมที่ดี และมีประโยชน์ทำได้ยากอย่างยิ่ง”^๒

พระพุทธศาสนาจัดแบ่งมารออกเป็น ๕ ประเภท คือ ชันธมาร กิเลสมาร อภิสังขารมาร มัจจุมาร และเทวปุตตมาร^๓ ซึ่งมารแต่ละประเภทล้วนเป็นเหตุทำให้บุคคลข้องติด หลงใหลประมาทมัวเมา เพลิดเพลิน เกิดความเข้าใจผิดคิดว่าสิ่งเหล่านี้เป็นสุขที่ยั่งยืน เทียงแท้ หาสุขอื่นที่ยิ่งกว่านี้ไม่มี ทำให้ขาดสติปัญญาที่จะคิดค้นหาวิธีที่จะเปลื้องตนออกจากอำนาจของมาร จำต้องเวียนเกิดเวียนตายอยู่ในวัฏสงสารอย่างไม่มีที่สิ้นสุดแม้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อครั้งยังเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ พระองค์ครองฆราวาสวิสัย เป็นผู้เฝ้าบิณฑบาตพร้อมด้วยกามคุณทั้ง ๕ ประการ ทรงมีมหาปราสาททั้ง ๓ หลังเป็นที่เสด็จประทับในแต่ละฤดู คือ (๑) ปราสาทที่จะเสด็จประทับอยู่ในฤดูหนาวมีพื้น ๙ ชั้น มีช่องหน้าต่างประตูด่านมิดชิดปิดสนิทอันปราศจากลม ภายในผ้าเพดานขจิตบรรจงด้วยรัตนเงินและทองอันสุกสกาวพราวแสงรุ่งเรืองสว่างเจิดจ้า มีพุ่มพวงดอกไม้ห้อยย้อย ส่งกลิ่นหอมฟุ้งจรจรายไปทั่ว เตียงตั้งบัลลังก์น้อยใหญ่ ก็ปูลาดด้วยผ้ารัตนกัมพลอันละเอียดอ่อนนุ่ม พื้นผนังแห่งปราสาทเขียน

^๑วิ.จุ. (ไทย) ๗/๓๔๓/๒๐๒, พ.อุ. (ไทย) ๒๕/๔๘/๒๗๕-๒๗๖.

^๒พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖๓/๘๓.

^๓พ.เถร.อ. (ไทย) ๕๓/๑๐๖.

ลวดลาย ด้วยพระอาทิตย์กำลังอุทัยเหนือแมกไม้และภูเขา (๒) ปราสาทที่จะเสด็จประทับในฤดูร้อนมี
 พื้น ๕ ชั้นอันกว้างขวาง ฝาผนังได้สุ่มติดติดกัน มีช่องเปิดไว้ให้เป็นที่ลมพัดผ่านเข้าออกได้สะดวก มี
 ประตูหน้าต่างที่กว้างใหญ่ พื้นเพดานเตี้ยระดาชไปด้วยเดือนดาว มีพวงดอกไม้สวยงามใหญ่ชวนไว้เป็น
 ปราการ เครื่องลาดตกแต่งงดงามตระการตา ตั้งอ่างเงิน ทอง แก้วมณี แก้วไพฑูรย์แก้วประพาฬ แก้ว
 มุกดาอันเต็มด้วยน้ำอันลอยด้วยดอกไม้ ๕ ประการ ที่พื้นฝาและเสาเขียนเป็นรูปแม่น้ำ สระน้อยใหญ่
 อันมากมายด้วยหมู่มัจฉานานาชนิด ที่พื้นเบื้องต่ำทั้งสี่ทิศแห่งปราสาทนั้น มีสระโบกขรณีทั้ง ๔ สระ มี
 ทำลงทรงสนาน สระนั้นเต็มด้วยดอกอุบลเหล่าต่างๆ บานสะพรั่งส่งกลิ่นหอมตลบอบอวลไปทั่วห้องน้ำ
 (๓) ปราสาทเป็นที่เสด็จประทับในฤดูฝนมีพื้น ๗ ชั้นพื้นพอเหมาะไม่กว้างไม่แคบนัก ฝาประตูและ
 หน้าต่างก็เป็นสองอย่างทั้งมิดชิดและมีช่องลมสำหรับเป็นที่ร้อนก็มี เป็นที่เย็นก็มี ปราสาททั้ง ๓ หลังมี
 ความสูงเท่าเทียมประมาณกัน มีสตรีนางสนมผู้อดมด้วยรูปสิริโฉมทั้งหน้าตาผิวพรรณวรรณะ รูปร่าง
 ไม่สูงนัก ไม่ตํานัก ไม่อ้วนนัก ไม่ผอมนักล้วนประดับตกแต่งเรือนร่างด้วยสุภาพรณทรงสร้ภรณ์อัน
 งดงามดั่งนางเทพอัปสรกัญญามาคอยแวดล้อมรายล้อม ชักล่อมประโคมด้วยเสียงร้องและ
 เสียงดนตรี อันไพเราะเสนาะโสตอยู่อย่างนั้นตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน ทรงเสวยแต่โภชนาหาร
 อันประณีต ประกอบ ด้วยรสเลิศสุดแต่จะปรารถนา ทรงสถิตบรรทมอยู่เหนือเตียงตั้งอันปูลาดด้วย
 ภูเขาอันนิ่ม มิได้ลงจากปราสาทเลยตลอด ๔ เดือน ^๔ สิ่งต่างๆที่พระองค์ทรงประสบอยู่นั้น ล้วนแต่
 ต้องตกอยู่และเป็นไปด้วยอำนาจและวิสัยแห่งมาร ที่คอยจ้องหาโอกาสเล่นงานพระองค์ได้อยู่เป็นนิจ
 ตลอดเวลาที่เจ้าชายสีหัตถะ เสดยสุขอยู่ในพระราชวังอย่างนั้น เหมือนจะเป็นการปิดกั้น ไม่ให้
 พระองค์ได้พบเห็นความจริงแห่งชีวิต ทำให้พระองค์มีความสนพระทัยอยากที่จะออกไปแสวงหา
 ความสุขอันมีอยู่อีกฟากหนึ่ง ซึ่งเมื่อพระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นมัจจุรคือความตายอันเกิดขึ้น
 เฉพาะหน้าจึงได้ความสังเวชสลดพระทัย จึงได้เกิดความคิดที่จะหาวิธีทำให้พระองค์ไม่ต้องตกอยู่
 ภายใต้อำนาจและวิสัยของมัจจุร โดยได้ทรงทอดพระเนตรเห็นสมณะผู้สงบน่าจะเป็นหนทางที่
 จะหลุดพ้นจากมัจจุรได้ จึงตัดสินใจพระทัยอย่างแน่วแน่ในอันที่จะออกบวชขณะที่กำลังจะเสด็จออก
 จากพระราชวังที่ประทับ ก็ถูกพระยามารเข้ามาห้ามปรามขณะนั้น พระยาสวัสดิ์ติมาราธิราช มารผู้มี
 จิตบาปเห็นพระโพธิสัตว์เสด็จออกจากพระนคร จึงดำริว่า พระสีหัตถะราชกุมารปรารถนาจะหนีออก
 จากวิสัยแห่งอาตมา ฉะนั้นควรอาตมาจะกระทำความอันตรายอย่าให้พ้นวิสัยแห่งอาตมาได้ และ
 พระยาสวัสดิ์ติมารก็เหาะมาลอยประดิษฐานอยู่บนอากาศ กระทำอาการดุจปรารถนาจะให้เป็น
 ประโยชน์ จึงยกหัตถ์ขึ้นร้องห้ามโดยสารพระคาถาอธิบายว่าข้าแต่ท่านผู้รุกรทุกข์ผู้เจริญ ท่านอย่า
 ออกไปในวันที่ ๗ นับแต่วันนี้ไปจักรัตนะจักปรากฏแก่ท่าน ท่านจักครอบครองราชสมบัติแห่งทวีป
 ใหญ่ทั้ง ๔ มีทวีปน้อยสองพันเป็นบริวาร ข้าแต่ท่านผู้รุกรทุกข์ ท่านจงกลับเสียเถิด ^๕ พระโพธิสัตว์ จึง
 ตรัสถามว่า ‘ท่านเป็นใคร’ มารตอบว่า ‘เราเป็นสวัสดิ์ติมาร’ พระโพธิสัตว์ตรัสว่า ‘ดูก่อนมาร เรา
 รู้จักจักรัตนะจะปรากฏแก่เรา เราไม่มีความต้องการราชสมบัติ เราจักเป็นพระพุทธเจ้า ทำหมั่นโลกธาตุ
 ให้มันลือ’ มารกล่าวว่าจำเดิมแต่บัดนี้ไปในเวลาท่านคิดถึงกามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกก็
 ตาม เราจักรู้ตัวนี้คอยหาช่องติดตามไปเหมือนเงาฉะนั้น ^๖ ครั้นเสด็จออกบวชแล้ว ในช่วงเวลาที่ใกล้จะ

^๔ คุุรายละเอียดยใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๑๑/๒๔๘.

^๕ พุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๕/๑๐๔.

^๖ พุ.อป.อ. (ไทย) ๗๐/๑๓๐.

ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าคือในขณะที่นั่งบำเพ็ญเพียรภาวนาอยู่ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ บริเวณริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชราของวันขึ้น๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ช่วงเวลาพลบค่ำ ก็ปรากฏว่ามีพระยามาร เหล่าพลมาร เสนามาร และธิดามารเข้ามาขัดขวางสิทธิธรรมการต้องการจะล่วงพ้นอำนาจของเรา บัดนี้ เราจักไม่ให้สิทธิธรรมการนั้นล่วงพ้นไปได้” เทวบุตรมารซึ่งข้างศิริเมฆสูงร้อยห้าสิบโยชน์ นิรมิตแขนหนึ่งพันถืออาวุธนานาชนิด บริษัทมารแม่ที่เหลืตั้งแต่สองตนขึ้นไป จะเป็นเหมือนตนเดียวกันถืออาวุธอย่างเดียวกันหามีไม่ ต่างมีรูปร่างต่างๆ กัน พวกกันมาจุใจพระโพธิสัตว์ “มารนั้น เมื่อไม่สามารถทำให้พระโพธิสัตว์หนีไปด้วยลม ฝน ห่าฝนหิน ห่าฝนเครื่องประหาร ห่าฝนถ่านเพลิง ห่าฝนถ้ำร้าง ห่าฝนทราย ห่าฝนเปือกตม และห่าฝนคือความมืดทั้ง ๙ ประการนี้ ด้วยประการอย่างนี้ได้จึงส่งบริษัทของตนว่า ‘พนาย พวกท่านจะหยุดอยู่ทำไม จงจับพระสิทธิธรรมการนี้ จงฆ่า จงให้หนีไป’” ครั้นนั้น ธิดามาร คือนางตันทา นางอรดี และนางราคา เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับแล้ว กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ‘ข้าแต่พระสมณะ พวกหม่อมฉันจะขอปรนนิบัติพระยุคคลบาทของพระองค์’” จึงเนรมิตเพศเป็นสาววัยรุ่นบ้าง เนรมิตเป็นผู้หญิงที่ยังไม่เคยคลอดบุตรบ้าง เนรมิตเพศเป็นหญิงคลอดบุตรแล้ว คราวเดียวบ้าง เนรมิตเพศเป็นหญิงคลอดบุตรแล้ว ๒ คราวบ้าง เนรมิตเพศเป็นหญิงกลางคนบ้าง เนรมิตเพศเป็นหญิงแก่บ้าง” ถึงแม้บรรลุนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระพุทธรเจ้าแล้ว โดยเสด็จจาริกไปในราชธานีคามนิคม ชนบทต่างๆ เพื่อการประกาศหลักสัจธรรมคำสอนของพระองค์ที่ได้ทรงตรัสรู้เพื่อโปรดเวไนยสัตว์ให้ได้รับความหลุดพ้นจากกองทุกข์ เพื่อถึงความสุขอันไพบูลย์ มารก็ยังคอยติดตามรบกวนพระพุทธรองค์อยู่ตลอดเวลาจนวาระสุดท้ายปลายพระชนม์ชีพของพระองค์ มารก็ยังมิละความพยายามของตนได้เข้าไปกราบทูลอาราธนาให้พระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เวลานี้ พรหมจรรย์ของพระผู้มีพระภาคบริบูรณ์ กว้างขวางแพร่หลาย รู้จักกันโดยมาก มั่นคง กระทั่งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายประกาศได้ดีแล้วข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดปรินิพพานในบัดนี้ ขอพระสุตโปรดปรินิพพานเถิด เวลานี้เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาคเมื่อมารทูลอาราธนาอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคได้ตอบมารผู้มีบาปว่า “มารผู้มีบาปท่านจงอย่ากังวลไปเลยอีกไม่นาน การปรินิพพานของตถาคตจะมีจากนี้ไปอีก๓ เดือน ตถาคตจะปรินิพพาน”^{๑๑}

สิ่งสำคัญก็คือคำว่า *มาร* ในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น มิได้มีเพียงแค่เทวบุตรมาร อย่างที่คนส่วนใหญ่เข้าใจกัน พระพุทธรองค์ตรัสไว้ถึงมารไว้ ๕ ประการด้วยกัน ถ้าจะเล็งถึงความสำคัญและมีอิทธิพลต่อตัวมนุษย์โดยตรงแล้ว น่าจะเป็นมารที่เรียกว่า “*มารภายใน*” มากกว่ามารภายนอก (เทวบุตรมาร) เพราะมารภายใน คือมารที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทั่วไป เช่น กิเลสมาร ชนธมาร เป็นต้น เพราะเมื่อเกิดขึ้นในจิตใจแล้วทำให้จิตใจเศร้าหมองและเป็นเหตุนำไปสู่การกระทำที่เป็นอกุศลกรรม ก่อกรรมทำชั่ว สร้างเวรกรรมนานัปการ เป็นการตัดโอกาสในการสร้างความดีของตนเอง ดังเช่นพระ

^๗ พ.อ.ป.อ. (ไทย) ๗๐/๑๔๓.

^๘ พ.อ.ป.อ. (ไทย) ๗๐/๑๔๔.

^๙ พ.อ.ป.อ. (ไทย) ๗๐/๑๔๗.

^{๑๐} ฐานานุกรมใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๖๑/๒๑๑-๒๑๓.

^{๑๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖๘/๑๑๖.

เทวทัต และนันทมานพ เป็นต้น เพื่อให้เกิดความกระจำงในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีความประสงค์จะศึกษาให้ครอบคลุมมารทั้ง ๕ ประการ

จะเห็นได้ว่า จากบันทึกเกี่ยวกับ มาร ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา นั้นมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์ ตั้งแต่เริ่มที่จะเสด็จออกบวชตรัสรู้ เผยแผ่ธรรม จนกระทั่งถึงการปลงมาจุสังขารเสด็จเข้าสู่ปรินิพพานดังนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับอิทธิพลของมาร ๕ ตามทรรศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท ให้มีความกระจำงชัด และถูกต้องตามหลักวิชาการ โดยเฉพาะที่ปรากฏในฝ่ายคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และ เอกสารตำราที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยมีความตั้งใจศึกษาค้นคว้าให้ครอบคลุมในเรื่อง แนวคิดเรื่องมาร ประเภทของมาร รายละเอียดเกี่ยวกับมารทั้ง ๕ ทั้งแง่ของบุคลาธิษฐานและธรรมาธิษฐาน และอิทธิพลของมารทั้ง ๕ ที่มีผลต่อประพฤติกรรม เพื่อความเข้าใจของบุคคลทั่วไปที่ยังมีความสงสัย จะได้เกิดความเข้าใจอย่างแจ่มชัดเกี่ยวกับมารนี้ได้อย่างถูกต้อง ตลอดจนวิธีการที่จะทำตนให้หลุดพ้นจากมารเหล่านั้น

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาเรื่องมารในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๒ เพื่อวิเคราะห์เรื่องมาร ๕ ในทรรศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของมาร ๕ ในฐานะที่มีผลต่อการปฏิบัติธรรม

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “มารทั้ง ๕ คือ กิเลสมาร ชนธมารอภิสังขารมาร เทวปุตตมาร และ มัจจุมาร” ในครั้งนี้เพื่อให้ทราบถึงความหมายของมาร ลักษณะ ชนิดหรือประเภทของมาร มารที่เป็นบุคลาธิษฐาน และธรรมาธิษฐาน ตลอดจนมารทั้ง ๕ ในฐานะที่มีผลต่อการปฏิบัติธรรม ปรากฏตามทรรศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยศึกษาจากแหล่งข้อมูล ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณวิเสส หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๔.๑ เพื่อต้องการทราบความหมาย ลักษณะ ชนิดหรือ ประเภทของมารในพระพุทธศาสนาเถรวาทว่าคืออะไร
- ๑.๔.๒ เพื่อต้องการทราบ รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องมารทั้ง ๕ ตามที่ปรากฏในทรรศนะทางพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๔.๓ เพื่อต้องการทราบ อิทธิพลของมารทั้ง ๕ ในฐานะที่มีผลต่อการปฏิบัติธรรมตามทรรศนะพระพุทธศาสนาเถรวาทว่ามีอิทธิพลอะไรบ้าง

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

มาร ในงานวิจัยนี้ หมายถึง สิ่งที่คอยติดตามรบกวนผูกมัดตรึง คบงำจิต ขัดขวางชักนำให้ทำชั่ว ล้างผลาญทำลายให้ประสบความพินาศหายนะ ปีบคั้น ตัดรอนโอกาสหรือปรุงแต่งกรรมให้เป็นทุกข์ในสังสารวัฏ และทำให้หมดโอกาสทำความดีหรือบรรลุนิพพาน มีกิเลสมารขันธมาร อภิสังขารมาร เทวปุตตมาร มัจจุมาร

บุคคลาธิษฐาน หมายถึงการกล่าวถึงมารโดยสภาพความมีตัวตน เช่น คน สัตว์ เทวดา เป็นต้นเรียกว่า “เทวปุตตมาร”

ธรรมาธิษฐาน หมายถึง การกล่าวถึงมารโดยสภาวะความเป็นนามธรรมมีโลก โกรธหลง เป็นต้น

มารในฐานะเป็นอุปสรรคต่อการบรรลุนิพพาน หมายถึงมารที่เป็นอุปสรรคขัดขวางต่อการทำความดี การปฏิบัติธรรมหรือการบรรลุนิพพาน ทั้งในอดีตและปัจจุบัน คบงำจิตให้ตกอยู่ในอำนาจของราคะ โทสะ โมหะ (กิเลส) ทำให้เกิดอุปาทานยึดมั่นถือมั่นในรูปนาม หลงใหลเข้าใจผิดในสภาพที่ปรุงแต่งขัดแย้งกันทั้งภายในและภายนอก ไม่นั่นคง มีการแปรปรวนเสื่อมโทรมไปตามธรรม มีชราและพยาธิเป็นต้น (ขันธมาร) ปรุงแต่งกรรมทั้งที่เป็นบุญญาภิสังขาร อบุญญาภิสังขาร และอาณัญชาภิสังขาร จนทำให้เกิดชาติชราโสกะ ปริเทวะ ทำให้หลงเข้าใจผิดหรือทำให้เกิดความสะดุ้งหวาดกลัว (อภิสังขารมาร) เทพผู้ยิ่งใหญ่แห่งชั้นกามาวจรตนหนึ่ง ที่ขัดขวางเหนี่ยวรั้งบุคคลไว้ มิให้ล่วงพ้นจากแดนอำนาจครองลำแห่งตน (เทวปุตตมาร) และเป็นเครื่อง ตัดรอนโอกาสบุคคลไม่ให้ทำความดีหรือบรรลุนิพพาน (มัจจุมาร)

อิทธิพลของมาร หมายถึง มารทั้ง ๕ ในฐานะที่เป็นอุปสรรคขัดขวางบุคคลในการประพฤติปฏิบัติธรรม และการบรรลุนิพพาน

คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกาและปกรณ์วิเสสต่างๆ เป็นต้น

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระนิพนธ์ไว้ในหนังสือธรรมวิจารณ์ ส่วนปรมัตถปฏิบัติ และส่วนสังสารวัฏ (หลักสูตรนักธรรม และธรรมศึกษาชั้นเอก) ว่า^{๑๒} “กิเลสสาม คือ เจตสิกอันเศร้าหมอง ชักให้ใคร่ ให้รัก ให้อยากได้ กล่าวคือตัณหาความทะยานอยาก, ราคะ ความกำหนัด, อคติ ความชิงเคียดเป็นอาทิ จัดว่าเป็นมาร ” เพราะเป็นโทษล้างผลาญคุณความดีและทำให้เสียคน

^{๑๒} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส , ธรรมวิจารณ์ ส่วนปรมัตถปฏิบัติและส่วนสังสารวัฏ (หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นเอก), พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐), หน้า ๖.

๑.๖.๒ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้อธิบายไว้ในหนังสือ หัวใจธรรมศาสตร์ ว่า^{๑๓} มาร คือ ผู้ที่ทำให้ตาย มีอยู่สองความหมายคือภาษาคนกับภาษาธรรม ถ้าภาษาคนก็ทำคนให้ตาย โดยร่างกาย แต่ภาษาธรรมก็ทำคนให้ตายโดยจิตใจ ทั้งสองต่างกันอย่างไร ตายโดยจิตใจมันตายได้โดยที่ร่างกายยังไม่ต้องตาย, ตายโดยร่างกาย แต่จิตใจมันไม่ตาย คือมันไม่ได้เสียหายอย่างไร อย่างนี้ก็มีได้ ฉะนั้นตายโดยร่างกายมันก็ไม่ค่อยจะมีความหมายอะไร มารผู้ทำให้ตายนั่นก็ผู้ทำความดีให้ตาย หรือว่าทำมนุษย์โดยทางจิตใจให้มันตาย มีการแบ่งมารนี้ออกเป็น ๕ ชนิด(๑) กิเลสมาร กิเลสนั้นเป็นมาร (๒) ชนธมาร ชนธคือร่างกายนี้เป็นมาร เพราะมันไม่ค่อยจะได้อย่างใจ มันเป็นอุปสรรค (๓) มัจจุมาร ความตายเป็นมาร ถ้าความตายมาถึงมันก็เลิกกัน ไม่ได้ทำความดี (๔) เทวบุตรมาร พวกเทวบุตรเป็นมาร เทวดาเป็นมาร (๕) อภิสังขารมาร มารคือกรรมที่ปรุงแต่ง หรือการปรุงแต่งที่มันเป็นไปเสียอีกทางหนึ่ง ไม่เป็นไปตามที่เราต้องการ

๑.๖.๓ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้แปลความหมายไว้ในหนังสือพจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ว่า^{๑๔} มาร คือ ผู้ทำให้ตาย, ผู้ฆ่า หมายถึง ผู้ขัดขวางมิให้มีโอกาสทำความดีได้โดยสะดวก, ผู้กำจัดความดีที่มีอยู่ในตัวบุคคลออกไป มี ๕ ประเภท คือ(๑) ชนธมาร มารคือร่างกาย เพราะหิวกระหาย เจ็บป่วยต้องดูแลรักษาตลอดเวลา (๒) กิเลสมารมารคือกิเลส เพราะครอบงำ ทำให้เดือดร้อนวุ่นวายอยู่ตลอดเวลา (๓) อภิสังขารมาร มารคืออกุศลกรรม เพราะคอยให้ผลกำจัดขัดขวาง ทำให้ตกต่ำลงเรื่อยๆ (๔) มัจจุมาร มารคือความตายเพราะกำจัดชีวิตให้หมดโอกาสทำความดีต่อไปเด็ดขาด (๕) เทวบุตรมารคือเทวบุตร หมายถึงเทวบุตรที่มุ่งทำลายล้าง คอยขัดขวางมิให้ทำความดี เช่น มารที่ผจญพระพุทธเจ้าวันตรัสรู้

๑.๖.๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ประยุตโต) ได้ให้ความหมายไว้ในหนังสือ พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรมว่า^{๑๕} มาร “สิ่งที่ฆ่าบุคคลให้ตายจากคุณความดี หรือจากผลที่หมายอันประเสริฐ, สิ่งทีล้างผลาญคุณความดี, ตัวการที่กำจัดหรือขัดขวางบุคคลมิให้บรรลุผลสำเร็จอันดีงาม”

๑.๖.๕ พระมหาศิริกนตสิริ ได้อธิบายความหมายไว้ในหนังสือ คู่มือปฏิบัติธรรม(ฉบับพกพา) ว่า^{๑๖} “มาร หมายถึง สิ่งทีฆ่าบุคคลให้ตายจากความดี หรืออุปสรรคที่ขัดขวางไม่ให้บรรลุความดี มี ๕ ประเภทคือ (๑) กิเลสมาร หมายถึง กิเลสทั้ง ๓ ตระกูลใหญ่ๆ ได้แก่ ราคะ โทสะโมหะ ล้วนทำใจให้เป็นบาป ความดีมีเมตตาเป็นต้นหายไปหมดสิ้น (๒) ชนธมาร ได้แก่ รูปเวทนา สัญญา สังขาร

^{๑๓} พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) , หัวใจธรรมศาสตร์ , (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา , ๒๕๔๕),หน้า ๕๙-๖๐.

^{๑๔} พระธรรมกิตติวงศ์, พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ “คำวัด”, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันสันติธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๗๘๐.

^{๑๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ประยุตโต) , พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม , พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๐๔.

^{๑๖} พระมหาศิริกนตสิริ , คู่มือปฏิบัติธรรม(ฉบับพกพา) , (กรุงเทพมหานคร : เอรวิณการพิมพ์ , ๒๕๓๖),หน้า ๑๔.

วิญญาณเป็นสภาพปรุงแต่ง ถูกปัจจัยต่างๆ บีบคั้นเบียดเบียน (๓) อภิสังขารมาร หมายถึง การปรุงแต่งกรรมให้เกิดเป็นชาติเป็นต้น (๔) เทวบุตรตมาร คือ เทพบุตรผู้ชั่วร้าย(เทพสุร) คอยมุ่งร้ายขัดขวาง (๕) มัจจุมาร คือ ความตาย เพราะตัดโอกาสทำดี

๑.๖.๖ ว. วชิรเมธี ได้อธิบายความหมายของ “มาร” ว่า สิ่งที่น่าบุคคลให้ตายจากความดีงาม หรือปัจจัยที่คอยขัดขวางมิให้บุคคลประสบความสำเร็จก้าวหน้าคือ (๑) มารคือกิเลส ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลงเป็นต้น ที่คอยชักจูงใจคนให้หลงผิด คิด พุด ทำแต่กรรมที่ชั่ว(๒) มารคือร่างกาย ได้แก่ ความเจ็บป่วย ความหิว ความกระหาย ความชราภาพ ความทรุดโทรมของอวัยวะน้อยใหญ่ กล่าวโดยย่อคือความทุกข์ที่เกิดขึ้นจากร่างกาย หรือมีร่างกายเป็นศูนย์กลางทั้งหมด (๓) มารคือเจตนา ที่ปรุงแต่งจิตให้กระทำการอันเป็นบุญหรือบาป จนเป็นเหตุให้ต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏอย่างยาวนาน (๔) มารคือเทพบุตร โดยทั่วไปหมายถึงพญามารชื่อสวตตี ซึ่งเป็นเทพเจ้าแห่งสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตี พญามารตนนี้คอยทำหน้าที่ขัดขวางคนไม่ให้ทำความดีความดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่ตั้งใจจะทำความดี โดยการบำเพ็ญจิตภาวนาเพื่อแสวงหามรรคผลนิพพาน พญามารตนนี้จะคอยขัดขวางทุกวิถีทางอย่างเป็นพิเศษ (๕) มารคือความตาย ความตายที่ท่านจัดเป็นมาร เพราะเป็นตัวตัดโอกาสทุกอย่างที่คนนั้นๆ จะพึงรับหรือกำลังเป็นอยู่ เมื่อความตายมาปรากฏ ฉากแห่งชีวิตก็ปิดลง คนหรือสัตว์จึงหมดโอกาสทำความดีด้วยประการทั้งปวง^{๑๗}

๑.๖.๗ ส. มหาปัญญาภิกขุ ได้อธิบายมาร ๕ ไว้ดังนี้ “ธรรม(อารมณ์)ที่เป็นตัวขัดขวางการปฏิบัติ นอกจากนิรณแล้วจะพบอีก ๕ กลุ่ม ที่เป็นตัวขัดขวางความสำเร็จก้าวหน้า เป็นอารมณ์ที่ละเอียดอีกชั้นหนึ่ง อารมณ์เหล่านี้ เรียก มาร ๕ ได้แก่ ๑. ฆณมาร มารคือชั่วช้าได้แก่รูป เวทนาสัญญา สังขาร วิญญาณ บางคนมักเข้าใจว่า เป็นตัวเป็นตน เป็นที่ตั้งแห่งความสุข บำรุงรักษาอื่นๆขึ้นไป จนเป็นเหตุให้การปฏิบัติย่อหย่อน หยุดความเพียร รวมถึงความเจ็บป่วยด้วย กิเลสหมายถึง ความเศร้าหมองในจิตหากปรุงแต่งมาก ๆ อกุศลธรรมครอบงำจิตนานๆ อารมณ์ปฏิบัติขาดความต่อเนื่อง ถึงกับต้องท้อแท้หยุดหรือเลิกราไปในที่สุด เทวบุตรตมาร หมายถึง ความคิดดีความหวังดีต่อญาติมิตร สังคม หรือมาในรูปแบบสมมติเทพหมายถึง เจ้าหน้าที่ผู้บริหารบ้านเมืองทำให้เราออกจากความคิดนั้นไม่ได้ อภิสังขารมาร ความคิดปรุงแต่งอย่างยิ่ง ช่วงนี้จะเกิดปัญญาความรู้ ความเข้าใจในธรรม ที่ไม่รู้ว่ามันหลงไหลมาจากไหน ทำให้หลงเข้าใจผิดคิดว่าตนเองได้บรรลุธรรมขั้นใดขั้นหนึ่งแล้ว ซึ่งเป็นเหตุให้ไม่ก้าวหน้าในวิปัสสนาญาณต่อไป มัจจุมาร คือความตาย ทุกชีวิตล้วนต้องเผชิญกับความตายด้วยกันทั้งนั้น การทำวิปัสสนาคือการเรียนรู้ชีวิตทั้งระบบความตายจึงไม่มีผลต่อจิตและความรู้สึก สามารถเดินเข้าไปในความตาย เสมือนหนึ่งไม่มีอะไรเกิดหรือตาย ความกลัวไม่มีในจิต ดูตัวเองตายได้เหมือนนั่งดูผู้อื่นตาย^{๑๘}

^{๑๗} วชิรเมธี, ธรรมะน้ำเอก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐), หน้า ๑๒๔-๑๒๕.

^{๑๘} มหาปัญญาภิกขุ, การรู้ธรรมแบบรู้แจ้ง, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไพบุญ, ๒๕๕๐), หน้า ๕๔-๕๖.

๑.๖.๘ เขียรนันท์ ได้อธิบายเกี่ยวกับเรื่องมารไว้ว่า พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงประกาศ “พระสัทธรรม” อันนำสรรพสัตว์ข้ามฝ่า “ห้วงมหรณพแห่งทุกข์” สู่ฟากฝั่ง “พระนิพพาน” นั้น ถือเป็น “บุคคลแรก” ที่ทรงตระหนักถึงภัยคุกคามของ “เหล่ามาร” ที่มีต่อมวลมนุษย์ และตรัสถึง “มาร” อันหมายถึง “อุปสรรค” ที่คอยขัดขวางความก้าวหน้า ในการอบรมเจริญปัญญา พัฒนาจิตวิญญาณเอาไว้มากมายแถม ทั้งมารที่เป็น “บุคคล” และมารที่เป็น “สภาวะธรรม” มนุษย์ส่วนใหญ่แทบไม่ตระหนักเลยว่า มารคืออะไร น่ากลัวเพียงใด อะไรคือเส้นทางสู่ความเป็นมาร คนประเภทไหนบ้างที่มีโอกาสเกิดเป็นมาร ฯลฯ คำถามเหล่านี้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงให้คำตอบไว้ โดยในเบื้องต้นพระองค์จำแนก “มาร” ออกเป็น ๕ ประเภท อันได้แก่ (๑) เทวบุตรมาร (๒) ชันธมาร (๓) กิเลสมาร (๔) อภิสังขารมาร (๕) มัจจุมารในบรรดามารทั้ง ๕ ประเภทนี้ “เทวบุตรมาร” หมายถึง มารในรูปของ “บุคคล” ที่มีตัวตนอยู่จริงในสังสารวัฏ ส่วนมารอีกสี่ประเภทที่เหลือหมายถึงมารที่เป็น “สภาวะธรรม” ซึ่งเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์^{๑๙}

๑.๖.๙ เพียร ปิ่นทอง เรียบเรียงไว้ในหนังสือ ประมวลความรู้นักธรรมโทและธรรมศึกษา โทว่า “คำว่ามาร ได้แก่ ภาพที่ทาลาย ล้างผลาญคุณงามความดีและทำให้เสียคน ” ปัญจขันธ์จัดเป็นมาร เพราะบางทีความลำบากให้จนถึงฆ่าตัวตายก็มี กิเลสจัดเป็นมาร เพราะตกอยู่ในอำนาจแล้วมักผูกมัดไว้บ้าง ทำให้เสียคนบ้าง อภิสังขารคือ อุกุศลกรรมเป็นมาร เพราะทำให้เป็นผู้ทรพมัจจุจัดเป็นมาร เพราะตัดชีวิตเสีย เทวบุตรผู้มุ่งร้ายเป็นมาร เพราะเป็นบุคลาธิษฐานแห่งสภาวะอันทำลายล้าง^{๒๐}

จากการทบทวนเอกสารและรายงานที่เกี่ยวข้องพบว่า ไม่มีใครได้ทำการวิจัยเรื่องมาร บทบาทของมาร ตลอดจนการหลุดพ้นจากมารไว้อย่างเป็นระบบ ถูกต้องตามหลักวิชาการ และมีเนื้อหาครบสมบูรณ์ ฉะนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิจัยเรื่องนี้ให้มีเนื้อหาครบถ้วนและสมบูรณ์เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาสืบไป

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร(Documentary Research) โดยมีวิธีการศึกษาดังนี้

๑.๗.๑ เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกทั้งภาษาบาลีและภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ. ศ. ๒๕๓๙ และ พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ เฉพาะภาษาบาลี

๑.๗.๒ เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ วรรณคดี ฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์วิเสสต่างๆ ตลอดจนหนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ ฯลฯ อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

^{๑๙} เขียรนันท์, มารมีจริง ทำดีแค่ไหน หากผลใจก็เป็นมาร , (นนทบุรี : พิมพ์การพิมพ์ , ๒๕๕๑), หน้า ๘-๙.

^{๒๐} เพียร ปิ่นทอง, ประมวลความรู้นักธรรมโทและธรรมศึกษาโท , (พระนคร : วัฒนาพานิช , ๒๕๓๔), หน้า ๔๒.

๑.๗.๓ จัดกระทำข้อมูลที่ศึกษาจากเอกสารชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิ

๑.๗.๔ วิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้

๑.๗.๕ เสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๘.๑ ทำให้ทราบ ความหมายของมาร ลักษณะของมาร ประเภทหรือชนิดของมาร และแนวคิดเรื่องมารที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๘.๒ ทำให้ทราบแนวคิดเรื่องของมารทั้ง ๕ ในทรรศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๘.๓ ทำให้ทราบ แนวคิดเรื่องมารทั้ง ๕ คือกิเลสมาร ชนธมาร อภิสังขารมาร เทวปุตตมาร และมัจจุมาร ที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติธรรมตามทรรศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๘.๔ ทำให้มีความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับมาร ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท และแนวทางในการปฏิบัติตนต่อมาร ๕ ที่เื้อื่อต่อการปฏิบัติธรรม